

iskavanje naše družbene vede, temelj za podrobne razprave v naši etnografiji in folklori. Toda takega dela se bomo mogli lotiti šele tedaj, ko bomo na našem podeželju zbrali vse gradivo in ga kritično pregledali. Močno pa dvomimo, da bi mogli to temeljno delo z uspehom dokončati, če bi šli po tej poti, ki nam jo je pokazal M. v svoji peti knjigi. Nočemo se na tem mestu spuščati v razmotrivanja o takem delu, menimo pa, da bi vprašanje takega temeljnega dela morali najuspešneje rešiti le s posebnim etnografskim priročnikom, s slovarjem ljudskih verovanj, uver in običajev.

Ne le Möderndorferju, temveč nam vsem v pouk in opozorilo sem ob M. etnografski zbirki spregovoril o osnovnih stvarih, ki se zde enostavne in same po sebi razumljive. Zakaj prav M. delo nam odkriva neke senčne strani v naši etnografiji. Opozarja nas, da prav nič ne razpravljamo o metodah našega dela, o nalogah in ciljih etnografije in folklore; govori nam, da posvečamo vse pre malo pažnje vzgojni kritiki v naši etnografiji in folklori: in končno nam potrjuje, kako slabo se marsikateri slovenski etnograf zaveda odgovornosti, ki jo prevzema z delom v etnografsko-folklorni znanosti. Zadnji čas je, da z vsemi temi negativnimi pojavi v naši etnografiji do kraja obračunamo.

Boris Orel

MÖDERNDORFERJEVE ZBIRKE KOROŠKIH LJUDSKIH PRIPOVEDK

France Kotnik je v »Pregledu slovenskega narodopisja« pred petimi leti naštel kakih dvajset samostojnih knjižnih izdaj slovenskih ljudskih pravljic in pripovedk. Po natančnejših preiskavah je število izdaj naraslo na kakih trideset. Jasno, da je med temi tridesetimi izdajami malo čisto znanstvenega gradiva, a potrebno bo vendarle preresetati in primerno oceniti vse, kar imamo. Danes začnemo pri V. Möderndorferju, ker so njegove »Koroške narodne pripovedke« (Založba in tisk MD v Celju, 1946) pri nas po osvoboditvi prva in doslej edina zbirka slovenskega folklornega gradiva v prozi.

Zadnjih trideset let se menda nobena slovenska pokrajina ne more meriti s Koroško glede števila izdaj ljudskega pripovednega gradiva v prozi. K temu so pripomogli Albrehtovi »Paberki iz Roža« (1920), Košarjeva knjižica »Gorčez izaro« (1923), Kotnikove »Storije« (1924), Šašljevo in Ramovševo »Narodno blago iz Roža« (1936—1937), v precejšnji meri pa tudi razne Möderndorferjeve izdaje. Gradivo, ki ga je Vinko Möderndorfer, po rodu Korošec, objavljaj dolga leta, je nabral večinoma sam v svoji ožji domačiji med leti 1920—1924 oz. 1926. S strogo znanstvenega stališča Möderndorferjeve zbirke zaostajajo za Kotnikovimi Storijski in zlasti za Šašljevimi rožanskim blagom, vendar pa jim tu ne mislim odrekati vsakršno znanstveno pričevalnost ali celo tatiiti pozitivni pomen, ki so ga imele s tem, da so poživljale v slovenski javnosti misel na priključitev Koroške. S svojo kritiko bi rad le pomagal tistim, ki bodo kakorkoli morali seči po Möderndorferjevem gradivu.

Na podlagi »Koroških narodnih pripovedk« iz leta 1946 moremo malone dokončno oceniti Möderndorferja kot zbiratelja in izdajatelja ljudskih pripovedk, pravljic, bajk i. p., ker je tu zbrano vse njegovo glavno gradivo te vrste. Prva njegova zbirka koroških pripovedk (iz Mežiške doline — 1924) je obsegala 62 števil, ki jih v novi izdaji srečamo vse od kraja, le drugače razporejene. Tudi vseh 18 števil, ki druge knjige koroških pripovedk (Celje, 1937) imamo tu v ponatisu. Posamezne številke (po avtorjevih podatkih 4) so iz zbirke »Narodno blago koroških Slovencev« (Maribor, 1934), nekaj jih je pa tudi iz »Mladike«. K temu blagu izpod Möderndorferjevega peresa je treba dodati še kakih 25 števil, ki so posnete iz knjige Šašel-Ramovš, »Narodno blago iz Roža«. Če izvzamemo eno ali dve zgodbi (»Samson«, str. 101, in »Bog je ustvaril Kranjca«, str. 278), je na dlani, da zbirka »Koroških narodnih pripovedk« — približno 120 po številu — v svojem vsebinskem sestavu ne prinaša nič novega ali nepoznanega. Drugače bi seveda bilo, ko bi ne bil okupator uničil v stavku (v tiskarni Mohorjeve družbe) nameravanega nadaljevanja oz. drugega dela zbirke iz leta 1937. Vendar mislim,

da bi tudi to izgubljeno gradivo, ko bi se bilo ohranilo, ne moglo bistveno spremeniti sodbe o Möderndorferjevem delu.

V smislu mojih izvajanj v lanski 10. številki »Razgledov« (Trst, 1948, str. 455) Möderndorferjeve pripovedke, pravljice, bajke i. p. niso zapisi, ampak obnove. To je tudi Möderndorfer sam pošteno priznal že leta 1937 v opombah k tedanji izdaji pripovedk, ki da jih je »s pomočjo urednika in še drugih le nekoliko umil«, da bi jih prebrali s čim večjim veseljem. Izjemoma je zgoraj omenjeno pripovedko o Samsonu napisal po spominu 25 let za tem, ko jo je slišal. A tudi drugod, kjer je časovna razdalja med tem, kar je čul in napisal, neprimerno manjša, menim, da je v tekste dal mnogo (z znanstvenega stališča odločno preveč) svojega. Naravnost v Möderndorferjevo delavnico ne moremo pogledati, ker ne vemo, kakšni so bili njegovi prvi terenski zapiski. Zato pa poglejmo prej, kako je ravnal s tujimi zapiski. Šašel-Ramovš na str. 15: »Ti živo je potè tri dni na svit zat hodil.« Möd. na str. 125 pa takole zaključuje isto pripovedko: »Zemlja je hodil potem tri dni nazaj na svet in gostija je bila ob njegovem prihodu brzkonca že končana.« V pripovedki o Prijazni in prepirljivi deklici beremo: Š. R., str. 18: »Dedec jo je zgrabil in raztrgal, glavo pa nastavil na okno. Če ne verjameš, pa tja pojdi!« Möd., str. 196, pa piše: »Pošastni mož je opravil zlahka svoje in deklice ni bilo več nazaj k pisani materi.« A tudi brez takih podrobnih in zamudnih primerjav moremo sklepati na občutne notranje razlike povsod tam, kjer je že na zunaj vidno nesorazmerje med številom vrst. Izvirna zgodba o »Podlasci« ima n. pr. pri Š. R. osem vrst, pri Möd. pa 24 vrst. Naj navedem še nekaj takih primerov (za naslovom sledi v oklepaju stran po Möd., nato pa število vrst Š. R. in Möd.): »Hrast« (325): 4—14; »Zganje« (392): 7—20; »Deževnica in cajzelc« (314): 17—38; »Munej je mleko izprosil, kuželj pa kruh« (290): 12—24; itd. To je navadno raztegovanje originala; a tu in tam srečujemo tudi samovoljna krajšanja: »Modra Barbica« (210) je n. pr. močno skrajšana, prav tako zgodba »Zdane duše — II« (139), obe iz Roža. Tako je torej delal Möderndorfer s tujim blagom. Po tem pač čisto upravičeno sklepamo, da tudi lastnim prvopisom ni prizanašal; nasprotno, tu je imel popolnoma proste roke. To prednost je po vsej verjetnosti vneto izkoriščal, kakor nam pričajo primeri, ko je isti motiv objavil na različnih mestih in vsakokrat drugače. Na primer: »Ovce so zadelali« (206) ne samo v Nar. blagu iz leta 1934, ampak tudi v Mladiki 1937 na str. 466. So primeri, ko je iste pripovedke, vzete iz predvojnih del, objavil na dveh mestih v drugačni zvezi in obliki v istem letu 1946: razen v Koroških nar. pripovedkah še v V. knjigi »Verovanj, uver in običajev slovenskega ljudstva«, kjer srečamo vrsto znanih naslovov: o podlasci, krtu, konju, o črvcu, trpotcu, bobu, itd. Zadnja — »Bob« (331) — je morda najznačilnejši primer Möderndorferjevih obdelav ali predelav. Na to legendo naletimo namreč kar štirikrat: razen v zadnji zbirki tudi v Nar. blagu 1934, v Kor. prip. 1937 in končno v Verovanjih in uverah 1946/47. Vsakokrat imamo seveda opravka z novo redakcijo, precej različno, če pomislimo, da ima prva objava 7 vrst, tretja pa 34! Tu-šem moremo pristaviti načelno vprašanje, za katero izmed štirih redakcij naj se odloči urednik, ko bo reševal prispevke za korpus slovenskega folklornega gradiva v prozi (tako izdajo je imel v načrtu že Štrekelj, a je verjetno še dolgo ne bomo dobili). Jaz bi izbral najkrajšo redakcijo.

Pri spreminjanju tekstov je Möderndorferja vodila želja (hvale vredna, a neznanstvena), nuditi bralcem »prijetno in zabavno« berilo. Toda še nekaj drugega zmanjšuje znanstveno vrednost Koroških nar. pripovedk: »Pri nekaterih sem zbral njih posamezne »ude«, ki so bili raztreseni po vseh krajih koroške Slovenije, in jih zopet sestavlil v celoto« (1937). Tako združevanje je vselej tvegana stvar, da ne rečem nedopustno. Če pa Möderndorfer n. pr. med svoje gradivo o Škopneku na str. 52 brez vsakršnega obvestila v opombah vplete odlomke iz Nar. blaga v Rožu, tu tudi pošteno ni. Misel ali želja, da bi Koroške pripovedke bile »dragocen narodopisni doprinos o slovenski ljudski svojstvenosti«, je določno izražena komaj leta 1946 (str. 8), po mojem vsekakor prekasno, da bi se dalo znanstveno rehabilitirati delo dobrih dvajsetih let. Möderndorferjev prvi

osnutek za izdajo koroških pripovedk je bil namreč poljudnega značaja. V prvi knjigi iz leta 1924 ni ne uvoda ne opomb. Deset let kasnejše Nar. blago ima le suh seznam pripovedovalcev, šele pripovedke iz leta 1937 so opremljene tudi z opombami. Posredno je to pripisati vplivu Keleminovih Bajk in pripovedk slovenskega ljudstva (1930); na te se večkrat naslanjajo zlasti opombe iz leta 1946. Avtorjev poizkus, da naknadno ugotovi imena pripovedovalcev iz prve zbirke, kaže dobro voljo, vendar mu ne smemo pripisovati preveč veljave. Ze leta 1937 je namreč Möderndorfer tožil: »Pri nekaterih (pripovedkah) ne vem več natančno, kdo mi jih je pravil, ker sem jih zbral že v letih 1920 in 1924.« To samo po sebi ni kdo ve kako velika izguba, saj imamo žal povsod pred seboj le Möderndorferjeve obnove namesto izvornih ljudskih tekstov. Imena sama nam danes nič več ne povedo, ko so pa za vselej zabrisani živa beseda, humor, umetniški navdih dobrih pripovedovalcev, kakor so po vsej verjetnosti bili Ivan Jelen iz Mežice, Čebedinka iz Dol (Zilja) in drugi. Vendarle pa Möderndorferju ne moremo očitati pomanjkanja vsake kritičnosti: »Ko sem zapisoval pripovedke« — pravi 1937 — »sem se... prepričal, če jih ni pripovedovalec že kje bral ali pa slišal od človeka, ki je rad pogledal v to ali ono knjigo. Najrajši sem jih zapisoval od ljudi, ki niso znali brati in so svoje ime bolj nerodno podpisovali.« Obenem s pripovedovalci navaja kraje, od koder pripovedke potekajo. Prezrl pa je važno Glonarjevo pripombo k Štrekličevi izdaji SNP (IV, str. 51), ki jo v malem moremo prenesti na naš primer: »Koliko bi nam poleg krajevne določitve, ki je v bistvu izvedena, pomagalo, če bi vedeli, kakšno je časovno razmerje posameznih variant, ki jih gledamo pred seboj. Tako pa si mora človek v vsakem slučaju sestaviti približno kronologijo šele sam!«

Poglavitna novost v zbirki Koroških pripovedk 1946 pa je vsekakor uvod (str. 5—16), ki bi terjal kar samostojno obravnavo, če bi hoteli iz obilice nejasnih ali celo krivih trditev izluščiti redko zrno. Avtorja je očitno preveč trla skrb, kako napisati »uvod, ki bi bil sodoben in bi ustrezal tudi času in prostoru«. Ta pretirana skrb prihaja premočno do izraza in pazljivega bralca moti. Nadalje: pomen besedne folklorne je precenjen (str. 6), čas nastanka »skoraj vsega« folklorne gradiva je pomaknjen predaleč nazaj v »prabitnost« (str. 6), za prikaz »ustvarjalne sposobnosti« slovenskega ljudstva je en meglen odstavek (str. 6—7) premalo, razmerje družina-zadruga je postavljeno na glavo (str. 7), razdelitev ljudske kulture (str. 7) ni vzorna, deloma pa je celo zgrešena, ko »vso ljudsko umetnost, glasbo in ples« enostavno podreja predstavam »o stvarstvu, o človeškem življenju in smrti«. Tolmačenje gradiva, pristopanje k folklori s sodobnimi ocenjevalnimi merili je prav gotovo resna, nujno potrebna stvar. Smernice za to nam je že pred desetimi leti nakazal Sperans-Kardelj v »Razvoju slovenskega narodnega vprašanja«. Tudi v pregledu čez »Trideset let sovjetske folkloristike« (gl. zgoraj, str. 72 sl.) je govor o sodobnem tolmačenju folklorne. Möderndorferju je treba sicer šteti v dobro, da se je tega dela lotil, vendar pa je njegov poizkus prepovršen, da bi mogel uspeti. Zgrešeno bi bilo, če bi v folklornih stvaritvah iskali kaj več, kot smemo iskati. Dvomim, če koroško pripovedka res tako »nazorno slika brezglavost in breznačrtnost kapitalističnega družbenega reda«. Po Möderndorferju je slovensko koroško ljudstvo na podlagi pripovedk o Matjažu baje »vedelo že vnaprej«, da »naša ljudska oblast pri nazadnjakih (mogoče tisk. pomota nam, zapadnjakih, M. M.) ni priljubljena«. In še marsikaj naj bi bilo koroško ljudstvo prerokovalo pred sto in več leti. Tudi striženja las izvržkom našega ženstva med vojno avtor ni pozabil omeniti: »Za tujca je bilo to ravnanje nerazumljivo, mi pa poznamo podobne primere že pri Zalženah.« Razne »prisposode« (vseh seveda ne bom omenjal) so prisiljene. Če še tako gledam, v pripovedkah Dolgouhec in medved n. pr. ne morem videti prisposode »o vsemogočnem gospodarju in delovnem ljudstvu«. Rožanska pripovedka o Mojci pokrajculji nam baje »najlepše prikazuje«, da »naš dnevni klic po osvoboditvi«, to je klic po kadrilih, »bdi že od nekdatj v duši delovnega ljudstva«. Če bi to ne bila naivnost, potem bi mogli reči, da je norčevanje iz folklorne ali pa smešnje naše povojne stvarnosti. Tudi na čisto strokovnem področju gre

Möderndorfer predalec. Pripovedka o Diamantih na Uršlji gori (254) n. pr. ne more biti »inačica Martina Krpana«. Pozitivna — čeprav ne nova — pa je naslednja ugotovitev: »Ljudska pripovedka se običajno zaključuje na ta način, da je zadoščeno ljudskemu pravnemu čutu«. Dobro je tudi to, da je avtor v uvodu posebej opozoril na proletarske pripovedke (str. 9), in sicer iz življenja rudarjev. Posebnih raziskav na področju proletarske folklorne pri nas ne moremo še pokazati. Brez dvoma taka folklor — vsaj v zarodkih — obstoji tudi pri nas. A ravno v zvezi z rudarstvom imamo zelo zgodnja poročila (n. pr. Valvasorjevo za idrijski rudnik) iz dobe pred prebujenjem proletarske zavesti, tako da bi kazalo pustiti to vprašanje še nerešeno, dokler na mestu samem ne preverimo, kako je s stvarjo. V pripovedkah o Gorskih škrahtih (75) »živo naslikano bedo delavskega razreda« jaz namreč do nadaljnjega prisojam Möderndorferjevemu socialnemu čutu in literarni žilici, ki mu je sploh navdahnila marsikatero lepo stran Koroških pripovedk. A znanost je nekaj drugega; tudi »prasedline« same na sebi niso dovolj prepricavalne.

Ostaja mi še nekaj krajših pripomb. V »Verovanjih, uverah in običajih« se je avtor nekako izgovoril, da je nepotrebno znanstveno »navlak« izpustil: »Znanstvenik si bo moral... pri navedbi virov sam poiskati stran v citirani knjigi ali razpravi.« Istega načela se je seveda držal tudi pri izdaji pripovedk, čeprav bi nam bil z majhnim trudom mogel močno ustreči. Saj je po drugi strani le ostalo precej »navlake«, ki marsikoga bolj moti, kakor pa navadnega bralca tu in tam na prvem mestu postavljena drobna številka (stran, letnica in podobno). Zaradi te pomanjkljivosti je iskanje originalov otežkočeno, posebno še tam, kjer je Möderndorfer spremenil prvotni naslov (»Otrok ob rojstvu prodan« je prišel pod geslo »Zdane duše«; »Zakaj vse listje odpade« je sedaj na kratko naslovljeno »Hrast« i. v.). Končno naj popravim v opombah nekaj napačnih navedb, ki so morda tudi tiskovne pomote: za pripovedko o Repi (329) piše, da je iz I, a je iz II; tudi Krt da je iz I, a je prav tako iz II; Dolgoubec in medved (298) da je iz IV, pa je iz II; prav tako Tekma za bajtice (167); pri Divji jagi — III (49) pravi pa, da je iz I, medtem ko je v resnici iz V. Tudi podrobno kazalo vseh naslovov bi bilo knjigi v veliko korist.

Izdajo Möderndorferjevih »Koroških narodnih pripovedk« leta 1946 je morda narekovalo dejstvo, da se je koroško vprašanje prav takrat postavljalo na dnevni red na mednarodnih mirovniških pogajanjih. Vendar pa se mi izdaja v tej konkretni obliki zdi prenačljiva in ne povsem opravičljiva. Folklorno gradivo koroških Slovencev je dragoceno pričevanje o njihovi samobitnosti in njihovi povezanosti z ostalim slovenstvom. Nam vsem je močno pri srcu, a prav zato bi zaslužilo skrbnejše obdelave. Z razpočljljivim koroškim blagom, recimo s pritegnitvijo Kotnikovih Stori in morebitnih drugih manj znanih virov, ki jih Möderndorfer ni izrabil, bi bilo brez dvoma mogoče sestaviti tako zbirko, da bi mogla tekmovati z Graberjevo koroško-nemško (Sagen aus Kärnten, 1914; 5. izdaja 1941). Ta si je že zdavnaj utrla pot čez mejo v tujo strokovno literaturo, medtem ko so naše zbirke še pri nas doma nekako pozabljene. Seveda vzorno urejene koroške pokrajinske zbirke pripovedk ni moči terjati od Möderndorferja, pač pa bi jo mogli dobiti od dveh veteranov na področju slovenske folkloristike — F. Kotnika in I. Grafenauerja; s slovenskim Korotanom ju družijo poleg dela in spominov tudi krvne vezi.

Milko Matičetov

MARJAN MUŠIČ, OBNOVA SLOVENSKE VASI. Založila družba sv. Mohorja v Celju 1947. Strani 150.

Ce človek vzame v roko Mušičeve knjigo, je ne odloži, dokler je ni prečital do konca. Tako živo sta v njej narisani slovenska vas in kmetija, tako plastično je nakazana problematika njune obnove. Avtor je znal zadeti jedra, pa vendar prijeten in lahek slog, ki privlači tako strokovnjaka kakor široki krog čitateljev, ki jim je knjiga namenjena. Ta slog, ki se družu z zelo lepim in sočnim jezikom, je v ugodnem nasprotju z gostobesednim »poljudnoznanstvenim« kramljanjem, ki se pri nas kaj rad uveljavlja zadnji čas.